

IJHE: CİLT / VOLUME 8, SAYI / ISSUE 17, S / P. 314 – 319.

GAGAUZLAR

Özyurt Ulutaş, Selcen (2021). *Gagauzlar*. İstanbul: Selenge Yayınları, 128 s. ISBN: 978-605-4944-73-6

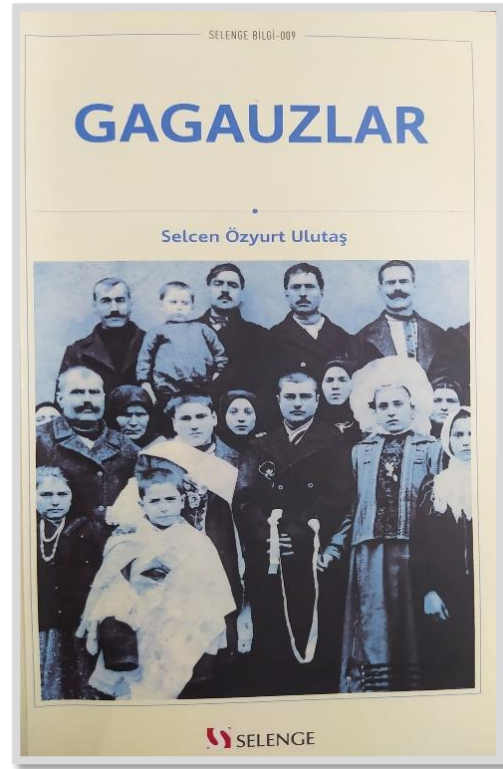
Ebru DİLBAS¹

Gagauzlar adlı eser Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden Dr. Öğr. Üyesi Selcen Özyurt Ulutaş tarafından kaleme alınmıştır. Eser Şubat 2021 yılında Selenge Yayınları tarafından yayımlanmıştır.

Eser *Ön söz, Giriş, Avrasya'nın Kısa Tarihi, Gagauz Halkının Kökenine Dair Teoriler, Gagauz Adı Üzerine, Gagauz Dili Gagauz Türkçesi, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Gagauzların Siyasî Vaziyetleri, Gagauzların Dinî Hayatı ve Gelenekleri, Sonuç, Kaynakça ve Dizin* bölümlerinden oluşmaktadır.

Eserin *Ön Söz* bölümünde (ss. 7-10) yazar, Gagauz Türkleriyle ilk olarak nasıl tanıştığını,

onlara merakının ilk ne zaman ortaya çıktığını anlatmıştır. 2019 yılında Gagauz Yeri'ne gidip oradaki izlenimlerinden ve yaşadığı derin duygulardan bahsetmiştir. Gagauzların tarih

¹ Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, e-posta: ebrudilbass@gmail.com ORCID: 0000-0003-0124-4675.

sahnesine çıktıkları andan beri varoluş mücadelesine hayran kaldığını ve onları takdir ettiğini belirtmiştir.

Giriş bölümünde (ss. 11-13) millet kavramının tanımlarına yer verilmiş ve yüzyıllardır Orta Asya'dan Balkanlar'a kadar olan geniş bir coğrafyada varlığını sürdüren Türklerin millet hâlini alırken şekillendikleri zeminden ve bu zeminin en önemli yapı taşlarından bahsedilmiştir.

Avrasya'nın Kısa Tarihi bölümünde (ss. 15-23) Gagauzları oluşturan coğrafyanın tarihi süreci anlatılmıştır. Avrasya'nın tarihine yer verilmiş ve burada yaşayan Türk boyları ve devletleri kronolojik olarak anlatılmıştır. Avrasya'da ilk Türk devleti olan Avrupa Hun Devleti'nden başlayarak Bulgarlar, Avarlar, Hazarlar, Peçenekler, Uzlar ve Kuman- Kıpçaklar'ın Gagauzların teşekkülündeki yeri verilmiştir.

Gagauz Halkının Kökenine Dair Teoriler bölümünde (ss 25-40) Gagauzların kökenlerine dair on dokuzdan fazla teorinin olduğu belirtilmiş ve bu teoriler içinden en çok tartışılan köken teorilerine yer verilmiştir. Gagauz adına ilk olarak nerede ve ne zaman rastlanıldığı belirtilmiş ve bu topluluktan ilk defa bahseden bazı kişilere yer verilmiştir. Eserin bu bölümünde *Gagauzların Yunan Asıllı Oldukları İddiası*, *Gagauzların Bulgar Asıllı Oldukları İddiası*, *Gagauzların Türk Asıllı Oldukları İddiası* ve *Gagauz Bilim İnsanlarının Görüşü* başlıkları altında sınıflama yapılmıştır. *Gagauzların Yunan Asıllı Oldukları İddiası* başlığında (ss. 29-30) Gagauzlarla Yunanların ortak noktasının ne olduğu belirtilmiş ve Yunanların buna uygun politika geliştirdiği anlatılmıştır. *Gagauzların Bulgar Asıllı Oldukları İddiası* başlığında (ss. 30-31) Gagauzların ilk görüldükleri yer olan Dobruca bölgesinin bugün Bulgaristan'da yer almasına dayanılarak bu iddianın ortaya atıldığı belirtilmiştir. Ayrıca Yunan asıllıdır iddiasında olduğu gibi diğer bir ortak noktasının Bulgar soyundan geldiğini iddia eden başka bir dayanak olduğu da belirtilmiştir. *Gagauzların Türk Asıllı Oldukları İddiası* başlığında (ss. 32-36) "Gagauzlar hangi Türk topluluğunun bakiyesidir?" sorusu sorularak Dobruca bölgesinde yurt tutan Bulgarlar, Peçenekler, Uzlar ve Kumanların mevcudiyetleri özetlenmiş ve 7. yüzyıldan itibaren bu boyların Tuna'da, Bulgaristan'da oynadıkları önemli roller belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye Selçuklu Devleti döneminde Moğol baskısından dolayı Dobruca'ya yapılan göçün Gagauzların kökenine dair iddialara temel olabileceğinden de bahsedilmiştir. *Gagauz Bilim İnsanlarının Görüşü* başlığında (ss. 36-40) Gagauzların tarihi, dili, edebiyatı, kültürü üzerine çalışma yapmış olan bilim insanların görüşleri açıklanmıştır. Gagauzlar deyince ilk akla gelen isim olan Mihail Çakır ile başlayarak Mihail Guboglu, Mariya Vasilyevna Maruneviç, Dionis Tanasoglu, Todur Zanet'in Gagauzların kökenine dair açıklamalarına yer verilmiştir.

Gagauz Adı Üzerine bölümünde (ss. 41-46) Gagauz adının kökeniyle ilgili olan görüşler altı başlık hâlinde sıralanmış, bu görüşü ortaya atan ve destekleyen kişilere yer verilmiştir. Bu başlıklar; “*Gök-Oğuz Görüşü, Gaga-Uz/Ağa-Uz Görüşü, Keykâvus-Gaygavuz Görüşü, Kalavuz-Kılavuz Görüşü, Kara-guz veya Gara-guz Görüşü, Hak-Oğuz veya Haka-Oğuz Görüşü*”.

Gagauz Dili, Gagauz Türkçesi bölümünde (ss. 47-69) Oğuz grubunun batı kolunu oluşturan Gagauz Türkçesinin Azerbaycan, Türkmen ve Türkiye Türkçesiyle aynı grupta yer aldığı belirtilmiş ve siyasi değişimlerin dillerin gelişimini etkilediği göz önüne alınarak Gagauz Türkçesi üç dönemde incelenmiştir: “*1810-1957 Yılları Arasında Gagauz Türkçesi, 1957-1993 Yılları Arasında Gagauz Türkçesi, 1993- Günümüz Gagauz Türkçesinin Durumu*”.

1810-1957 Yılları Arasında Gagauz Türkçesi başlığında (ss. 48-55) Gagauzların Çarlık Rusya’nın dağılmasından sonra Romanya Krallığı’na bağlı olarak yaşadıkları belirtilmiştir. Gagauz Türklerine ait halk edebiyatı metinlerini derleyip yayımlayan, ilk Gagauz Türkçesiyle ilgili sözlüğü ortaya koyan Rus bilim insanı Moşkov’un ve Gagauz yazı dilinin kurucusu olan, Gagauz Türkçesiyle dinî kitaplar yazan ve gazete yayımlayan, çeviriler yapan Mihail Çakır’ın eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu dönemde çok önemli bir yere sahip olan Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Ali Kanterelli ile ilgili de bilgiler verilmiştir. *1957-1993 Yılları Arasında Gagauz Türkçesi* başlığında (ss. 55-61) İkinci Dünya Savaşı’nın olumsuz sonuçlarının Gagauz Türklerinin hayatını çok ciddi bir şekilde etkilediği ve bu dönemde Gagauz nüfusunun önemli derecede azaldığı belirtilmiştir. Sovyetlerin işgaliyle başlayan Sosyalist dönemde Sovyet yöneticilerinin asimile etme politikasını uygulamak için yaptığı çalışmalar anlatılmıştır. Bu dönemde kaleme alınan eserler, çevrilen kitaplar ve uygulanan eğitim politikası hakkında bilgiler verilmiştir. 1980’li yılların sonunda *Glastnost (Açıklık)* ve *Perestroyka (Yeniden Yapılanma)* hareketlerinin Gagauzların kültür ve edebiyat hayatına etkilerinden bahsedilmiştir. *1993-Günümüz Gagauz Türkçesinin Durumu* başlığında (ss. 61-69) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmasından sonra kurulan Gagauz Özerk Bölgesi’nde gerçekleştirilen faaliyetler anlatılmıştır. TİKA’nın bölgede iletişim, sağlık ve eğitim alanında yaptığı işler resimlerle desteklenerek ele alınmıştır. Gagauz Türkçesinin günümüzdeki durumundan bahsedilmiş ve 2004-2014 “*Moldova’da konuşulan dillerin oranı*” (s. 65) tablosu verilerek Gagauz Türkçesi konuşur oranının durumu ifade edilmiştir.

19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Gagauzların Siyasî Vaziyetleri bölümünde (ss. 71-95) Gagauzların tarih sahnesine çıktıkları 19. yüzyıldan günümüze kadar olan siyasi durumları, onların bağlı oldukları devletler dönemine göre bölümlere ayrılarak ele alınmıştır. Bu bölümün alt başlıkları

şu şekildedir: “Çarlık Rusya Devrinde Gagauzlar (1819-1918), Romanya Krallığı Devrinde Gagauzlar (1918-1944), ‘Holodomor’ ve Gagauz Çocukları (1935-1936), Sovyetler Devrinde Gagauzlar (1944-1991), Açlık Felaketi (1946-1947), Gagauz Yeri Özerk Bölgesinin Kuruluşu (1994)”.

Çarlık Rusya Devrinde Gagauzlar (1819-1918) başlığında (ss.71-74) Osmanlı-Rus savaşlarından dolayı Gagauzların yaptığı göçler anlatılmıştır. 1914-1918 yıllarında gerçekleşen I. Dünya Savaşı nedeniyle Besarabya eyaletinin Romanya’ya verilmesi neticesinde Gagauzlar için Romanya Krallığı döneminin başladığı ifade edilmiştir. *Romanya Krallığı Devrinde Gagauzlar (1918-1944)* başlığında (ss. 74-82) Romanya Krallığı’nın Gagauz yerleşim yerinde yaptığı değişiklikler anlatılmıştır. Gagauzlar için önemli bir yere sahip olan Mihail Çakır’ın millî bir şuurla Gagauz halkı için yaptığı işlerden bahsedilmiştir. Ayrıca Hamdullah Suphi Tanrıöver, Kamil Gökoğuz ve Ahmet Esat Tomruk gibi bu dönemde emeği geçen ve Gagauzlar için önemli bir yere sahip olan bu kişilerle ilgili de bilgiler verilmiştir. *‘Holodomor’ ve Gagauz Çocukları (1935-1936)* başlığında (ss. 83-88) Sovyet Rusya’nın uyguladığı politikalar yüzünden yaşanan açlık felaketi anlatılmıştır. Hamdullah Suphi Tanrıöver’in İsmet İnönü’ye bu felaketi anlatan mektubuna eserde yer verilmiştir. Mektupta bahsedilen Gagauz çocuklarıyla ilgili gazete sayfalarındaki haberlerin resmi de eklenmiştir. *Sovyetler Devrinde Gagauzlar (1944-1991)* başlığında (ss. 89-92) Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin kurulması, II. Dünya Savaşı ve Stalin’in politikaları neticesinde Gagauzlar da dahil olmak üzere pek çok insanın yaşadıkları zorluklar dile getirilmiştir. *Açlık Felaketi (1946-1947)* başlığında (ss. 90-91) Gagauzların bu dönemde nüfusunun büyük oranda azalmasının nedenleri verilmiştir. *Gagauz Yeri Özerk Bölgesinin Kuruluşu (1994)* başlığında (ss. 92-95) Sovyet Rusya’nın *Glastnost* ve *Perestroyka* hareketleri neticesinde dağılmasıyla Sovyetler egemenliğinde olan Gagauzların bağımsızlık mücadelesine yer verilmiştir. “23 Aralık 1994’te Gagauz Yeri Özerk Bölgesi” (s. 93) adıyla özerk bir bölgenin kurulduğu ifade edilmiştir. Gagauz Yeri Özerk Bölgesi’nin siyasi ve idari durumu, başkenti, resmî dilleri, bayrağı ve ekonomisi bu bölümde ele alınmıştır.

Gagauzların Dinî Hayatı ve Gelenekleri bölümü (ss. 97-117) *Gagauzlar ve Hristiyanlık, Gagauzlar ve Halk Hristiyanlığı, Kurban, Beygirlerin Günü, Hederlez (Hıdırellez), Canavar (Kurt) Yortusu, Aarbastı (Albastı), Ölüm ve Sonrasına Dair Ritüeller, Ölünün Yıkanması, Ölü Ağacı* alt başlıklarından oluşmaktadır.

Gagauzlar ve Hristiyanlık başlığında (ss. 97-104) Gagauzların Hristiyanlık dinini ne zaman kabul edip benimsediğinin tartışmalı bir konu olduğu belirtilmiş ve bu dini benimsemelerinde

nelerin etkisi olduğu ifade edilmiştir. Mihail Çakır'ın bir anekdotu verilerek Gagauzların o dönemde Hristiyan dinine ait bazı ibadetlerle ilgili önemli sorunlarla karşılaştıkları anlatılmıştır. Gagauzların dinî lideri Mihail Çakır'ın varlığı sayesinde Gagauz Türkçesiyle dinî kitapların hazırlandığı ve yayımlandığı ifade edilmiştir.

Gagauzlar ve Halk Hristiyanlığı başlığında (104-106) Gagauzların, inançlarında eski Türk inançları ve İslami öğeleri barındırdıkları belirtilmiştir. Gagauzların “*Tanrı anlamına gelen ‘Bor’ kelimesi yerine Arapçadan Türkçeye geçen ‘Allah’ kelimesini*” (s. 106) kullandıkları örnek olarak verilmiştir.

Kurban başlığında (ss. 107-108) Hristiyanlıkta olmayan kurban kesme âdetinin Gagauzlarda olduğu ve belirli zamanlarda kurbanların kesildiği belirtilmiştir. Gagauzların dinî lideri Mihail Çakır'ın kurbanla ilgili yaptığı beş çeşit sınıflamaya da yer verilmiştir.

Beygirlerin Günü başlığında (s. 109) bu günün “Hristiyanlıktaki atların koruyucu azizi Ay Todur'u anma günüyle özdeşleştirildiği” ve bu günde yapılan âdetler anlatılmıştır.

Hederlez (Hıdırellez) başlığında (ss. 109-110) diriliş, bereket, umut ve gençlikle bağdaştırılan Hıdırellez'in 6 Mayıs'ta kutlandığı ve bu günde yapılan âdetler hakkında bilgiler verilmiştir.

Canavar (Kurt) Yortusu başlığında (ss. 110-112) Hristiyan bayramı anlamına gelen yortunun Gagauzlarda Canavar yortusu olarak kutlandığı ve Gagauzların Canavar'a yani Bozkurt'a dinî bir anlam yükledikleri belirtilmiştir. Ergenekon destanından türeyen bu yortuyla ilgili Todur Zanet'in eserinde yazdıkları alıntı olarak verilmiştir.

Aarbastı (Albastı) başlığında (ss. 112-115) Gagauzların albastıyı *aarbastı* olarak adlandırdıkları ve bununla ilgili inanç ve uygulamaların neler olduğu belirtilmiştir.

Ölüm Sonrasına Dair Ritüeller başlığında (ss. 115-116) Gagauzlarda ölümle ilgili eski Türk inançlarının devam ettiği ve ölüm sonrası öteki dünya inancının olması nedeniyle yapılan uygulamalardan bahsedilmiştir. Ayrıca birinin ölümünden sonra geçen 3, 9 ve 40 günlerinin önemi Todur Zanet'ten alıntı yapılarak aktarılmıştır.

Ölünün Yıkanması başlığında (s. 116) İslami usullere göre ölünün bedeninin yıkandığı belirtilmiş ve yapılan uygulamalardan bahsedilmiştir.

Ölü Ağacı başlığında (ss. 116-117) ölü ağacı veya dalı olarak adlandırılan ve eski bir Türk inancı olan âdet ile ilgili bilgiler verilmiştir. Gagauzlarda bu âdetin devam ettiği ve bunun nasıl yapıldığı belirtilmiştir.

Sonuç bölümünde (ss. 119-121) Gagauzların kimliğine dair çıkarımlar yapılmış ve bu zamana kadar var olma mücadelesi veren Gagauzların şu anda benlikleri ve dilleri açısından büyük bir tehlikeyle karşı karşıya oldukları belirtilmiştir. Bu Türk milletinin yok olup gitmemesi için tavsiyelerde bulunulmuştur.

Kaynakça bölümünde (ss. 123-126) yararlanılan kaynaklar verilmiştir.

Dizin bölümü (ss. 127-128) kitabın son bölümüdür.

Değerlendirme

Gagauzlar kitabı Gagauzların kökenini, adını, dilini, tarihini, dinini ve geleneklerini anlatan önemli bir eserdir. Yazarın Gagauz Yeri'ne gidip incelemeler ve gözlemler yaparak kaleme aldığı bu eser Gagauzlar üzerine çalışacak olanlar için temel bir kaynak vazifesindedir. Akıcı bir dille ve anlaşılır bir üslupla yazılmıştır. Eserin içinde bulunan tablolar, yazarın saha çalışmasında çektiği ve alıntı yaptığı fotoğraflar esere görsel bir zenginlik kazandırmıştır. Gagauzlar ve *UNESCO* tarafından “*kesinlikle tehlikede*” olarak nitelendirilen bir Türk lehçesi olan Gagauz Türkçesi ile ilgili çalışmalar büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle bu eseri Türklük Bilimine kazandıran sayın Selcen Özyurt Ulutaş hocamıza teşekkür ediyor, başarılarının ve çalışmalarının devamını diliyoruz.

Kaynakça

Özyurt Ulutaş, S. (2021). *Gagauzlar*. İstanbul: Selenge Yayınları.